

Гетманець Ольга Петрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-4826-5799

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукова робота присвячена дослідженню правових проблем, пов'язаних з фінансовою підтримкою наукової діяльності. Автор проаналізував чинне законодавство, перелік програм та фінансових інструментів ЄС відкритих для України, дослідив види фінансових інструментів, що використовуються для економічного зростання, досвід інноваційної та інвестиційної діяльності в європейських країнах та зробив відповідні висновки щодо удосконалення фінансового інструментарію для підтримки наукових досліджень, зокрема в галузі гуманітарних наук на підставі розробки та впровадження сучасного правового забезпечення.

Ключові слова: наука, грант, кредит, субсидія, фінансові інструменти, гуманітарна наука, закон, європейські фонди.

Getmanets Olga

*Doctor of Law, Professor, Head of the Department
of Legal Support of Entrepreneurship and Financial Security
of Kharkiv National University of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0003-4826-5799

LEGAL PRINCIPLES OF USING FINANCIAL INSTRUMENTS TO SUPPORT SCIENTIFIC ACTIVITIES

The author analyzes the current legislation, the list of EU programs and financial instruments open to Ukraine, the types of financial instruments used for economic growth, the experience of innovation and investment in European countries and made appropriate conclusions

on the improvement of financial instruments to support research, in particular in the humanities, on the basis of the development and implementation of modern legal support.

Key words: science, grant, credit, subsidy, financial instruments, humanities, law, European funds.

В умовах глобалізації та розвитку міжнародних економічних відносин фундаментальні наукові дослідження потребують оновлення правового механізму регулювання. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (в редакції від 12.01.2022 р.) встановлює, що наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [1]. Закон встановлює правові, організаційні та фінансові основи наукової діяльності, шляхом поєднання зусиль освіти, науки, бізнесу та влади. Держава забезпечує матеріальну та фінансову підтримку фундаментальних та прикладних досліджень. Відповідно до ст. 46–48 вказаного Закону фінансування наукової діяльності здійснюється шляхом використання наступних фінансових інструментів: а) бюджетне фінансування; б) фінансово-кредитних та податкових інструментів, зокрема заплановано до 2025 року збільшити фінансування науки з всіх джерел до 3 % ВВП; в) грантів на наукові розробки, інформаційне та матеріальне забезпечення, стажування тощо; г) добровільних внесків та інших джерел. Встановлено, що організація проведення прикладних та фундаментальних досліджень покладається на Національний фонд досліджень України. Отже, законодавець встановлює традиційні інструменти фінансування науки, які за даними експертів є не достатніми для ефективного розвитку наукових досліджень.

Аналіз статистичних даних свідчить про вкрай незадовільний стан бюджетного фінансування наукових досліджень в Україні. У економічно стабільних країнах питанням розвитку науки приділяють більшу увагу, а частка витрат на її фінансування становить у середньому близько 3 % ВВП, а в Ізраїлі та Швеції – 4 %. При цьому державні витрати на діяльність одного українського науковця втричі нижчі за російські показники, у 18 разів – за бразильські, у 34

рази – за південнокорейські й у 70 – за американські. В Україні цей показник закріплений на законодавчому рівні та становить не менше 1,7 %, хоча останнім часом фактично не перевищує навіть 1% [2]. Аналітичні дослідження визначають, що не зважаючи на ріст витрат на наукові дослідження (у 2010 році – 8,1 млрд. грн., 2019 році – 17 млрд. грн.) розподіл видатків був суттєво нерівномірний, та на державне управління видатки у 2020 році склали – 5 761,5 млн. грн., а на дослідження у галузі освіти – 1 314,9 млн. грн., на фундаментальні дослідження в сфері громадського порядку, безпеки та судової влади – 142 млн. грн.[3]. Слід враховувати, що у розвинутих країнах світу витрати на науку не обмежуються державним фінансуванням та грантами з державного бюджету, а забезпечуються шляхом залучення підприємницьких структур і бізнес установ, а також самофінансування. Отже спектр фінансових інструментів наукових досліджень потрібно поширити.

Фінансові інструменти, безпосередньо до конкретної галузі розглядають, як засіб для досягнення цілей у фінансовій політиці. До фінансових інструментів економічного розвитку вчені відносять крім бюджетних інструментів – податкові, банківські гранти та капітали, кредити, субсидії, фонди. На період до 2022 року є перелік Європейських програм відкритих для України, які фінансуються за рахунок міжнародних фінансових установ і охоплюють ряд стратегічно важливих напрямів економічного та соціального розвитку. Більшість цих програм націлена на підтримку розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, екологічного захисту, судової реформи, тобто не пов'язані з фундаментальними науковими розробками. Наприклад, Програма ЄС Еразмус з бюджетом 14,7 млрд. євро на 2014-2020 роки підтримує проекти в галузі освіти, професійної підготовки молоді та спорту. В рамках програми є три основні напрямки діяльності:

- вивчення індивідуальної мобільності, що передбачає співпрацю між вищими навчальними закладами країнами партнерами Програми;
- співпраця для інновацій та обміну передовим досвідом;
- підтримка реформ в політиці.

Ще одна програма – LIFE, є фінансовим інструментом ЄС з підтримки охорони природи і кліматичних проектів, дій спрямованих на захист навколишнього середовища на всій території ЄС. Бюджет програми на 2014-2020 – 3,4 млрд. євро на охорону навколишнього середовища і клімату. Фінансування може бути у формі субсидій, державних закупівель, внесків у фінансові інструменти. Пріоритетні напрямки:

- захист навколишнього середовища та ефективне використання ресурсів;
- захист природи та біорізноманіття;
- екологічне управління і розповсюдження інформації;
- пом'якшення зміни клімату;
- адаптація до зміни клімату;
- управління кліматом та розповсюдження інформації [4].

Наведені Програми свідчать про можливості України щодо використання фінансових інструментів розвинутих країн в окремих галузях суспільства, які є привабливими для світу. Проте для розвитку фундаментальних наукових досліджень їх не достатньо.

Враховуючи практику фінансування наукових досліджень та світовий досвід слід визначити основні напрями удосконалення правового механізму організації фінансування наукових досліджень:

- диверсифікація інвестицій у розвиток фундаментальних наукових досліджень за рахунок залучення бюджетних коштів, коштів підприємницьких установ та власної господарської діяльності наукових установ, що потребує змін у чинне законодавство щодо встановлення нового правового статусу установ, які займаються науковими дослідженнями з використанням пільгового кредитування та оподаткування;

- удосконаленням базового фінансування шляхом встановлення щорічного показника витрат на розвиток науки на рівні 5% ВВП і його спрямуванню головному розпоряднику бюджетних коштів на розвиток фундаментальної науки – Національному фонду досліджень України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 15.01.2016 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 3. ст. 25. Дата оновлення: 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 31.01.2022).
2. Дем'яненко М. Особливості фінансування сучасної вітчизняної науки. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1940:problemi-finansuvannya-vitchiznyanoji-nauki-2&catid=64&Itemid=376 (дата звернення 01.02.2022).
3. Витрати на науку. Скільки грошей отримала галузь за останнє десятиліття. Слово і діло. 02.06.2021. р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/02/infografika/pravo/vytraty-nauku-skilky-hroshej-otrymala-haluz-ostanni-11-rokiv> (дата звернення: 28.01.2022).
4. Перелік програм наукових досліджень відкритих для України. Сайт Міністерства економіки України. URL: <https://berezanka.mk.gov.ua/store/files/1536925191.pd> (дата звернення 01.02.2022).

REFERENCES

1. Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 15.01.2016 r. № 848-VIII. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 3, art. 25. Data onovlennia: 12.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> [in Ukrainian].
2. Demianenko M. Osoblyvosti finansuvannia suchasnoi vitchyznianoj nauky. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1940:problemi-finansuvannya-vitchiznyanoji-nauki-2&catid=64&Itemid=376 [in Ukrainian].
3. Vytraty na nauku. Skilky hroshei otrymala haluz za ostannie desiatylittia. Slovo y dilo. 02.06.2021. r. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/02/infografika/pravo/vytraty-nauku-skilky-hroshej-otrymala-haluz-ostanni-11-rokiv> [in Ukrainian].
4. Perelik prohram naukovykh doslidzhen vidkrytykh dlia Ukrainy. URL: <https://berezanka.mk.gov.ua/store/files/1536925191.pd> [in Ukrainian].